

*Sociaal-cultureel volwassenenwerk
en de culturele functie*

COLOFON

*Ons gedacht! Sociaal-cultureel volwassenenwerk en de culturele functie is een uitgave van SoCiuS
— Steunpunt voor Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk vzw*

Gallaitstraat 86 bus 4

1030 Brussel

Tel.: 02 215 27 08

Fax: 02 215 80 75

E-mail: welkom@socius.be

<http://www.socius.be>

Brussel, november 2009

AUTEUR

Frank Cockx

CORRECTIES

Ingrid Matthijs

ZETWERK

Frieda Smellinckx

DANK

*Met dank aan al de deelnemers aan de visiedag van 10 oktober 2008, de leden van het
rondetafelgesprek op 18 juni 2008 en de collega's van SoCiuS; in het bijzonder Ronny Leenknecht,
Marc Jans, Jon Goubin en Fred Dhont.*

FOTO'S

*KVLV Hooglede St.-Jozef — Monique Demyttenaere, KWB Antwerpen — Bart Theys, Motief,
Netwerk Vlaanderen — Leontien Aarnoudse*

DOCUMENTNUMMER

D/2009/4393/8

02
I

INHOUDSTAFEL

PAGINA

[05	INLEIDING
[09	EEN SOCIAAL-CULTURELE VISIE OP CULTUUR
[09	1. Cultuur als factor
[10	2. Cultuur als facet
[10	Focus 1: cultuur als product en als proces
[11	Focus 2: een enge en een brede benadering van cultuur
[13	Relevantie voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk
[14	3. Cultuur als sector
[17	DE WEZENLIJKE BIJDRAGE VAN HET SOCIAAL-CULTUREEL VOLWASSENENWERK INZAKE CULTUUR
[17	1. Drie sociaal-culturele interventiestrategieën
[17	<i>Het organiseren van cultuurconsumptie</i>
[17	<i>Het realiseren van cultuurproductie</i>
[18	<i>Het faciliteren van cultuurkritiek</i>
[18	2. Een samenvattend denk- en handelingskader
[21	SAMENWERKEN INZAKE CULTUUR
[22	<i>Samenwerking en de consumeren-strategie</i>
[23	<i>Samenwerking en de produceren-strategie</i>
[23	<i>Samenwerking en de kritiseren-strategie</i>
[25	HET ZICHTBAAR MAKEN VAN DE CULTURELE FUNCTIE VAN HET SOCIAAL-CULTUREEL VOLWASSENENWERK
[25	Cultuur als sector zichtbaar maken
[25	Cultuur als facet zichtbaar maken
[26	Cultuur als factor zichtbaar maken
[27	TOT SLOT
[29	LITERATUUR

04
I

INLEIDING**Situering**

In voorbereiding van haar beleidsplan 2004-2009 bevroeg SoCiuS de sociaal-culturele volwassenenorganisaties over hun ondersteuningsbehoeften. De nood om discussies op gang te brengen over de (toekomstige) maatschappelijke opdracht van het sociaal-cultureel werk kwam sterk naar boven. Op vraag van de sector startte SoCiuS een visieproject met als doel een toekomstbeeld voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk te ontwikkelen. Het visieontwikkelingsproject werd thematisch en participatief opgevat. Het thematische aspect kreeg de vorm van “het nadenken over de verschillende functies” van het sociaal-cultureel (volwassenen)werk – zoals decretaal bepaald. Het participatieve karakter vanwege de sector kreeg – en krijgt nog steeds – op verschillende wijzen vorm. Naast focus- en collegagroepen zijn er de visiedagen. SoCiuS organiseerde op 9 maart 2005 een visiedag over de educatieve functie en op 5 oktober 2005 en 2007 over – respectievelijk – de gemeenschapsvormende functie en de maatschappelijke activeringsfunctie¹. Op 10 oktober 2008 stond op een visiedag de vierde decretale functie centraal: de culturele functie.

Deze vierde visiedag met de sector werd – net zoals de drie voorgaande visiedagen – gestoffeerd met een speciaal daartoe opgestelde discussietekst. De discussietekst die als input voor de visiedag dienst deed, kwam tot stand op basis van een rondetafelgesprek dat SoCiuS organiseerde op 18 juni 2008. SoCiuS nodigde hiertoe een aantal experts uit. Het rondetafelgesprek werd uiteindelijk een bespreking in kleine groep. Twee experts lieten zich op de valreep verontschuldigen en een expert kwam niet opdagen. Guy Redig (kabinet voormalig Minister van Cultuur Anciaux), Ignace Glorieux (V.U.B.), Els Bertels (SoCiuS), Jon Goubin (SoCiuS) en Ronny Leenknecht (SoCiuS) participeerden aan het rondetafelgesprek met als moderator Frank Cockx (SoCiuS-visieontwikkeling). Tijdens de visiedag discussieerden sociaal-cultureel werkers grondig over in deze discussietekst aangehaalde elementen, invalshoeken en zienswijzen.

¹ De vorige visiedagen resulteerden telkens reeds in een ‘definitieve’ visietekst. Deze visieteksten zijn te downloaden via www.socius.be (linkerbalk: over de sector, meer over functies).

Probleemstelling

De visiedag startte met een inleiding en omschrijving van de culturele functie zoals die terug te vinden is in het decreet. In het decreet van 2003 wordt deze functie van het sociaal-cultureel volwassenenwerk als volgt omschreven:

“culturele functie: de functie die, zowel in de brede als de engere zin, gericht is op het verhogen van de participatie aan de cultuur die de samenleving te bieden heeft”(decreet 4 april 2003).

Wie de decretale definitie van de culturele functie nauwgezet leest, dreigt al meteen in de war te geraken. In het eerste deel is er sprake van cultuur in zowel enge als brede zin, in het tweede deel van de definitie wordt de klemtoon eenzijdig gelegd op het ‘verhogen’ van de participatie aan cultuur. Wat kunnen we verstaan onder cultuur in enge zin en cultuur in brede zin? Beslaat de culturele functie van het sociaal-cultureel volwassenenwerk enkel het ‘verhogen’ van de participatie aan cultuur? Of heeft ze ook betrekking op een kwalitatieve verdieping van de cultuurbeleving? Meer personen naar musea, cultuurcentra, de kunsten? Of ook het kunnen verwoorden van jouw appreciatie voor een schilderij? Wat bovendien te verstaan onder ‘de cultuur die de samenleving te bieden heeft’? Gaat dit over het aanbod van de beleidsmatig onderscheiden culturele sectoren en actoren of is dit ruimer op te vatten? En is elke cultuuruiting (in brede – zelfs zeer brede – zin) relevant om daaromtrent een verhoging en/of verdieping van de participatie van zoveel mogelijk burgers na te streven?

Over cultuur wordt er dagelijks gesproken en geschreven. Het schrijven en spreken op zich is reeds cultuur. Wanneer we ons beperken tot de wetenschappelijke literatuur die zich specifiek inlaat met het thema cultuur of onmiddellijk daarmee verbonden topics, dan zijn de publicaties niet bij te houden. Wanneer we in die veelheid aan publicaties op zoek gaan naar recente literatuur over de relatie tussen ‘cultuur’ en ‘het sociaal-cultureel volwassenenwerk’ in Vlaanderen, dan stellen we vast dat daar de laatste decennia weinig over gepubliceerd is vanuit wetenschappelijke hoek en vanuit de praktijk. Slechts in enkele publicaties wordt gerapporteerd over de zoektocht naar de wijze waarop cultuur, agogiek en sociaal-cultureel werk kunnen samengaan (zie hiervoor bv. wel: Elias & Vanwing 2002, Elias 2005). Ook in het meer beleidsgericht onderzoek over cultuur verdwijnt de sector van het sociaal-cultureel volwassenenwerk dikwijls uit het gezichtsveld. Er zijn uiteraard de ‘grote maatschappelijke analyses’, de participatiesurveys, de VRIND-indicatoren,... In de eindconclusies van zowel beleidsgericht en wetenschappelijk onderzoek als van beleidsnota’s inzake cultuur, wordt er vaak op het allerlaatste moment wel ergens in een of twee bewoordingen naar het sociaal-cultureel volwassenenwerk verwezen. Maar daar stopt het dan meestal.

Met als doel klaarheid in het geheel aan te brengen, biedt SoCiuS deze visietekst aan. Deze visietekst is het resultaat van een proces dat we doormaakten met het werkveld. Met deze visietekst levert het steunpunt geen 'definitieve' antwoorden of oplossingen voor alle kwesties inzake de culturele functie van het sociaal-cultureel volwassenenwerk. We proberen in deze tekst een brug te slaan tussen 'wetenschap & beleid' enerzijds en 'werkveld & praktijk' anderzijds. Met deze vierde visietekst op rij, heeft SoCiuS (opnieuw) niet de pretentie om te zeggen wat de sector 'moet' doen. We verduidelijken een aantal zaken en bieden hoogstens een aantal voor de sector te overwegen opties aan. Verderop wordt dit duidelijk. Wie daarbij op zoek wil gaan naar meer fundamentele inzichten over hoe de culturele functie en het handelen van de sociaal-culturele professional (kunnen) samengaan verwijzen we naar de literatuurlijst. Wat volgt is geen woordelijk verslag van de visiedag. Wel bevat de tekst de meest in het oog springende tegenstrijdigheden, knelpunten, mogelijkheden, thema's of onderwerpen die we konden optekenen. De activiteiten in het kader van deze visieontwikkeling vulden we ook aan met de resultaten van een bijkomende literatuurstudie. Net zoals de andere visieteksten, dient ook deze visietekst als inspiratie voor huidige en toekomstige professionals, vrijwilligers, beleidsmakers, docenten en studenten, voor al wie geïnteresseerd is in het sociaal-cultureel volwassenenwerk en meer bepaald in haar culturele functie.

De centrale vraag luidde: *"Op welke wijze kan en moet het sociaal-cultureel volwassenenwerk vorm geven aan haar culturele functie"*. Deze vraag werd – net zoals tijdens de vorige visiedagen – behandeld aan de hand van vier deelvragen. Deze deelvragen zijn: 1) een visie op cultuur, 2) de werkelijke bijdrage van het sociaal-cultureel werk inzake cultuur, 3) samenwerking inzake cultuur en 4) de culturele functie zichtbaar maken. We gaan hierna dieper in op elk van deze kwesties.

08
I

EEN SOCIAAL-CULTURELE VISIE OP CULTUUR

Cultuur stond lange tijd (en vaak nog steeds) synoniem voor hoogstaande waarden en normen, kunsten en wetenschappen die aan het beschavingsproces uitdrukking geven. Geïnspireerd door een burgerlijk verlichtingsideaal zetten het beleid, organisaties en voorzieningen begin en midden van de 20ste eeuw in op de idee van volksverheffing. Vandaag werken in het sociaal-cultureel volwassenenwerk zeer verscheiden organisaties op tal van verschillende manieren aan cultuur. Immers, alle aspecten van cultuur behartigen door een en dezelfde organisatie is onbegonnen werk. Maar wat kunnen we eigenlijk verstaan onder cultuur?

De Nederlandse term ‘cultuur’ komt van het Latijnse woord ‘cultura’ dat zelf afgeleid is van het werkwoord ‘colere’. Het betekent zoveel als bebouwen, landbouwer zijn, wonen, bewonen, verzorgen, versieren, koesteren, beoefenen, vereren, vieren en eren². In de literatuur stootten we op een hele reeks van definities en zienswijzen in verband met cultuur. Om toch enige orde in onze bespreking aan te brengen, behandelen we hierna drie verschillende benaderingswijzen van het begrip cultuur. We hebben het eerst over cultuur als factor, vervolgens over cultuur als facet en tenslotte over cultuur als sector.

1. CULTUUR ALS FACTOR

Cultuur benaderen als factor heeft te maken met cultuur als drijvende kracht achter, als motor van de samenleving. We ontlelen deze benaderingswijze aan Zijderveld (1988). Hij schrijft hierover: “Cultuur bestaat uit menselijke aspiraties, uit ideeën die weergeven wat mensen willen zijn en willen worden. De kern van deze aspiraties bestaat uit waarden, normen en betekenissen die voor een belangrijk deel reeds bestonden voordat we geboren werden en – hoewel meer of minder veranderd – zullen voortbestaan nadat we gestorven zijn. De waarden, normen en betekenissen behoren tot de traditie (...). We moeten ons goed realiseren dat de culturele factor empirisch waarneembaar wordt in het handelen en spreken van mensen. De waarden, normen en betekenissen, die op zichzelf immaterieel zijn, worden sociologisch observeerbaar en bestudeerbaar in de manieren van doen, denken en voelen die we in de sociologie doorgaans aanduiden met het begrip instituties” (Zijderveld, 1988:43-44). Cultuur zo opgevat heeft dus te maken met de totaliteit van waarden, normen en betekenissen (het ideologische niveau), de totaliteit van zinvolle acties, reacties en interacties van mensen (het gedragsmatig niveau), als met de totaliteit van cultuuroederen (het materiële niveau) (Dekeyser, 1989).

“Mensen geven al denkend, handelend en communicerend betekenis aan de werkelijkheid. Meer concreet kunnen we cultuur omschrijven als een sociaal gedeeld betekenisfonds waaruit we putten wanneer we denken, handelen of communiceren. Met andere woorden: cultuur maakt interacties mogelijk tussen mensen onderling en tussen mensen en dingen (...). Cultuur omvat bijgevolg taal, muziek, beelden, gebaren,

² Latijns-Nederlands woordenboek. Utrecht: Het Spectrum b.v.

fysieke objecten (kleden, gebouwen, boeken schilderijen), kennis, opvattingen, normen,... Op die manier maken kunst, erfgoed, en media integraal deel uit van cultuur” (Commissie Onderwijs Cultuur, 2008:23). Of om het met de woorden van Colpaert (2007) te zeggen: “cultuur is de grootste narratieve identiteit die betekenis geeft”.

Voor onze geboorte hebben we dus geen cultuur. Via langdurende (in vergelijking met andere zoogdieren) processen van enculturatie (het ingroeien in de instituties met bijbehorende waarden, normen, betekenissen en symbolen) en processen van identificatie (het personaliseren van die waarden, normen, betekenissen en symbolen) worden we gaandeweg ingeleid in de of een cultuur. We doen dat niet louter als afhankelijk subject (in de beginfase meer, later relatief minder). In latere levensfasen maken we selecties. Maar ook deze selecties worden bepaald door de context van waar we komen (in het verleden), waarin we ons bevinden (in het heden) en ons willen begeven (in de toekomst) (cf. biografisch werk en biografisch leren; zie Alheit, 1997; Stroobants, 2001, Cockx, 2004). Processen van enculturatie en identificatie verlopen niet enkel via het zich inpassen als individu in of het zich aanpassen aan de traditie. Doorheen deze processen vinden er ook veranderingen van de traditie plaats. Dit verloopt via reflectie, het leveren van kritiek, aanvaarding, verwerping en/of verandering van welbepaalde cultuurelementen.

Schotter (1993) stelt in dit verband dat leven in een cultuur die men ervaart als de eigen cultuur, een cultuur waarvoor men zich verantwoordelijk voelt, meer is dan die cultuur routinematig reproduceren. Mensen spelen ook reëel een rol in de creatieve reproductie en het voortbestaan van cultuur als een ‘levende’ traditie. Hij schrijft daar verder over: “Een levende traditie bevat reflexieve argumenten; dat zijn argumenten over wat moet bediscussieerd worden en waarom” (vrij vertaald naar Schotter, 1993:193).

2. CULTUUR ALS FACET

Naast cultuur als factor, kan cultuur ook benaderd worden als facet. Cultuur wordt dan gezien als een bepaald aspect van de sociale werkelijkheid naast bijvoorbeeld andere aspecten zoals economie of politiek. Een benadering van cultuur als facet staat voor het (enigszins ‘afgesplitst’) kijken naar instituties, levensstijlen en cultuurgoederen binnen een bepaalde sociale context. In die zin kan er sprake zijn van verschillende culturen en cultuurelementen binnen en tussen verschillende samenlevingen. Bij een benadering van cultuur als facet, kunnen we twee focussen onderscheiden:

Focus 1: cultuur als product en als proces

Wanneer er over cultuur geschreven en gepraat wordt, kan er een onderscheid gemaakt worden tussen de materiële en immateriële cultuur. De materiële cultuur slaat op de verschillende veruitwendigingen van de (inter)subjectieve sociale werkelijkheid. Denk hierbij aan boeken, parken, de verschillende kunsten,

gebouwen, taal, gerechten, lifestyle,... De immateriële cultuur gaat over de waarden, normen, wereldbeelden, ethiek, religieuze en spirituele overtuigingen,... De immateriële cultuur is minder tastbaar, maar daarom niet minder van tel. We spreken van een benadering van cultuur als product wanneer we welbepaalde materiële of immateriële elementen van cultuur afzonderen en tot onderwerp van ons denken, praten en handelen maken.

Daarnaast kunnen we cultuur ook beschouwen als een proces. Cultuur is voortdurend aan verandering onderhevig. Dit komt omdat cultuur niet anders kan bestaan dan door het omgaan met zowel de materiële als immateriële cultuurproducten. Via toe-eigening, overlevering, beleving en creatie construeren en reconstrueren individuen, groepen, gemeenschappen en samenlevingen voortdurend (de of een) cultuur. Een benadering van cultuur als proces legt de focus op het samenhangend en dynamisch geheel van elementen en fasen inzake cultuurbeleving en -creatie en dit zowel bij wat er zich daaromtrent voordoet (of moet voor doen) bij het individu (cf. aandacht voor culturele competenties) als op het vlak van de samenleving (cf. de aandacht voor de multiculturele samenleving, de duurzame samenleving, de democratische samenleving, de solidaire samenleving,...).

Specifiek wat deze bijdrage betreft en sterk vereenvoudigd, kunnen we de eerste invalshoek beschouwen als: 'aandacht hebben voor cultuur-producten'; de tweede invalshoek als: 'aandacht hebben voor cultuur-processen'. Beiden zijn nauw met elkaar verbonden en het ene bestaat niet zonder het andere. Cultuurproducten en de omgang met die cultuurproducten vereisen processen van enculturatie, cultuurbeleving en cultuurcreatie, welke op hun beurt weer kunnen leiden tot het bewaren van bestaande of tot nieuwe, andere of veranderde materiële en/of immateriële cultuurproducten.

Focus 2: een enge en een brede benadering van cultuur

Naast een focus op cultuur als product of proces, is er nog een tweede continuüm dat voortdurend terugkeert als we het hebben over cultuur als facet. Wie over cultuur spreekt of schrijft heeft doorgaans een welbepaalde (impliciete) voorstelling in het achterhoofd van waarover het dan moet gaan. Waar het voorgaande spanningsveld te maken heeft met de focus waar het werken aan cultuur zich op moet richten (cultuurproduct of culturele processen), gaat het hier over de aard van die focus. De aard van de focus kan ofwel aspectueel zijn, dan wel zeer holistisch. We noemen de aspectuele focus gemakshalve een enge benadering van cultuur en de holistische focus een brede benadering van cultuur. Met de benoeming van dit spanningsveld als 'breed' en 'eng' willen we hier geen waardeoordeel uitspreken. We gebruiken ze hier enkel als beschrijvende categorieën. Beide oriëntaties zijn interessant, zinvol en nuttig voor het verder nadenken over de culturele functie van het sociaal-cultureel volwassenenwerk (zie verder).

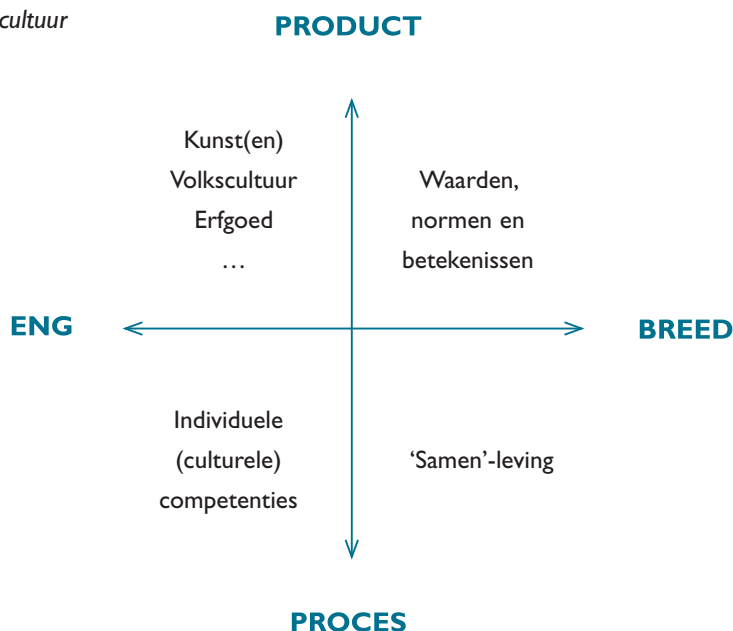
Bij een aspectuele benadering van cultuur is de focus zeer smal. De focus is zowel smal voor wat betreft de breedte van de focus als voor wat de aard van de focus betreft. Bij een smalle focus (of nog: een smalle lichtstrook die je laat schijnen) gaat de aandacht uit naar welbepaalde, goed afgebakende cultuurproducten of proceselementen uit de grotere verzameling van alles wat onder de noemer cultuur valt. Het meest bekend zijn die inspanningen in verband met wat onder cultuur met de grote “C” of de kunsten verstaan wordt. Of dit beoefend wordt door professioneel opgeleide kunstenaars, dan wel door personen die zonder professionele achtergrond aan kunstcreatie doen, is hier minder van tel. Ook wie de aandacht sterk toespitst op elementen van bijvoorbeeld de volkscultuur, de erfgoedcultuur, de populaire cultuur, enzoverder, hanteert een smalle focus op cultuur. Maar ook de aard van de focus (of nog: welke lichtkleur je laat schijnen) is bij een enge cultuurbenadering als smal te bestempelen. Een enge cultuurbenadering is gericht op het toeleiden van zoveel mogelijk personen tot de door het beleidsdomein ‘cultuur’ gesubsidieerde voorzieningen en hun cultuurproducten (cultuurcentra, musea, bibliotheken, het sociaal-cultureel volwassenenwerk). Een enge benadering heeft vooral aandacht voor effecten op het niveau van het individu. In relatie tot cultuur en cultuureducatie kunnen we hierbij twee effecten onderscheiden: de instrumentele effecten en de intrinsieke kunst-culturele effecten (Elias, 2002). De instrumentele effecten hebben te maken met het feit dat participeren aan en creëren van cultuur bijdraagt tot de persoonlijkheidsvorming, de senso-motorische vorming, de intellectuele vorming, competentieverhoging, enzoverder. Intrinsieke kunst-culturele effecten hebben te maken met het feit dat participeren aan en creëren van cultuur leidt tot kennis over kunst, inzicht in kunstgeschiedenis, het aanscherpen van het esthetisch beoordelingsvermogen, enzoverder.

Bij een holistische benadering van cultuur is de focus zeer breed. De breedte van de focus is te beschouwen als (bijna) allesomvattend (of nog: zoveel mogelijk aspecten tegelijkertijd belichten). De klemtoon bij de brede benadering van cultuur ligt op wat individuen, groepen, gemeenschappen beweegt, bezig houdt maar ook in stand houdt. Ze kenmerkt zich door de aandacht voor de relationele praktijken van individuen en groepen in de samenleving waarin we leven en die we zelf vorm geven doorheen het leven. Ook de aard van focus is als breed te omschrijven (of nog: je laat verschillende kleuren licht op cultuur schijnen). Bij een brede benadering van cultuur richten de inspanningen zich op waarden, normen, en betekenissen en op maatschappelijke trends en tendensen en de wijze waarop individuen en groepen zich daartoe verhouden, zich daartoe kunnen of moeten verhouden. Een brede benadering van cultuur heeft aandacht voor het geheel van en de samenhang tussen waarden, normen en betekenissen en voor processen op het niveau van het ‘samen’-leven. In relatie tot cultuur en cultuureducatie kunnen we hierbij denken aan effecten op het vlak van duurzaamheid, interculturaliteit, diversiteit, geweldloosheid, gelijkheid, rechtvaardigheid, solidariteit, enzoverder. Deze benadering sluit zeer goed aan bij de vaak gehoorde uitspraak “alles is cultuur” en bij het organische en dynamische karakter van cultu(u)r(en).

Relevantie voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk

Met focus 1 en focus 2 probeerden we meer vat te krijgen op 'cultuur als facet'. We maakten daarbij een onderscheid tussen het kijken naar cultuur als product en als proces. Een tweede continuüm dat we detecteerden betreft een benadering van cultuur in brede, dan wel enge zin. Wanneer we deze twee continua combineren krijgen we een figuur met vier kwadranten. Elk van deze kwadranten is onlosmakelijk verbonden met de andere drie.

Figuur 1: Kijken naar cultuur

Of een individuele werk(st)er, een sociaal-culturele organisatie kiest voor een enge of brede benadering van cultuur, dan wel voor een meer product- of procesgerichte benadering van cultuur doet op zich niet meteen ter zake. Het is wel belangrijk dat organisaties en werk(st)ers zich bewust zijn van hun focus inzake het werken aan cultuur en het feit ze daarbij steeds normatieve keuzes maken. Figuur 1 heeft als bedoeling meer klaarheid te scheppen in het denken, praten en handelen met betrekking tot de culturele functie van het sociaal-cultureel volwassenenwerk. Ze laat professionals en sociaal-culturele organisaties toe zichzelf gerichte vragen te stellen zoals: Welk is onze ingang of insteek om te werken aan cultuur? Op welk van de vier kwadranten richten wij onze aandacht, de missie van onze organisatie in hoofdzaak? Welke focus kiezen we? Richten we ons op één focus, op meerdere focussen of thematiseren we net de spanningen en fricties die zich (kunnen) voordoen tussen de verschillende benaderingen?

3. CULTUUR ALS SECTOR

Hiervoor maakten we een onderscheid tussen cultuur als factor en cultuur als facet. Daarnaast kunnen we het begrip cultuur ook benaderen als sector. Cultuur als sector, heeft te maken met een beleidsmatige en organisatorische aandacht voor cultuur. Een benadering van cultuur als sector wordt gekleurd door een sterke beheersingslogica of functionele rationaliteit. Cultuur wordt binnen die logica niet alleen beschouwd als een af te zonderen domein (van bv. het economische, het politieke, het psychologische, ...) om de aandacht op te richten (dit is cultuur als facet), maar het werken aan cultuur wordt bovendien ook nog eens beschouwd als een afzonderlijke 'opdracht' (cultuur als sector). Rekening houdend met een benadering van 'cultuur als sector' kunnen we op basis van onze literatuurstudie de volgende taken en opdrachten voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk (maar ook andere actoren binnen de sector van cultuur) onderscheiden (Hinnekindt, 1984: 152; Dekeyser, 1989:21; e.a.):

Cultuuroverdracht: niet alle culturele producten en verworvenheden vinden zomaar hun neerslag in het individuele handelen. Deze taak heeft te maken met het begeleiden van de processen van cultuurverwerking en – verinnerlijking. Via cultuuroverdracht worden mensen bewust of onbewust ingelijfd in een cultuur.

Cultuurbewaring: culturele verworvenheden worden bewaard en zo doende doorgegeven aan de volgende generaties. Daardoor wordt er een basis gelegd voor de continuïteit van de cultuur en wordt er een basis gelegd voor actuele en toekomstige identificatie met cultuur. Via cultuurbewaring worden materiële en immateriële cultuurproducten vergaard en zorgvuldig bewaard.

Cultuurspreiding: culturele verworvenheden uit het verleden en het heden moeten verspreid worden opdat elkeen zijn/haar rol in de cultuur kan vervullen en identificatie mogelijk wordt. Via cultuurspreiding wordt er voor gezorgd dat alle mensen zoveel mogelijk – onafhankelijk van plaats en tijd – de materiële en immateriële cultuurproducten kunnen vinden die zij nodig hebben.

Cultuurbemiddeling: omwille van de toegenomen diversificatie en specialisatie in de culturele sector ontstaat er een kloof tussen enerzijds aanbieders van cultuur en anderzijds gebruikers van cultuur. Via cultuurbemiddeling worden er bruggen gebouwd tussen potentiële deelnemers enerzijds en de culturele actoren en sectoren anderzijds.

Cultuurschepping: de actuele cultuur moet aangevuld worden met vernieuwende elementen, met creatieve en/of passende antwoorden op de hedendaagse uitdagingen en de interne logica van de cultuur zelf (cultuur als proces). Via cultuurschepping worden mogelijkheden aangeboden, niet alleen aan kunstenaars, beoefenaars in de amateurkunsten of wetenschappers, maar aan iedere persoon, om mee vorm te geven aan culturele producten en processen.

Cultuurbeleving: cultuur moet – opdat ze kan voortbestaan – geleefd en beleefd worden. Dat gebeurt op het werk, in de buurt,...doorheen culturele contexten waarin men zich begeeft en die men mee vorm geeft. Via cultuurbeleving wordt mensen de mogelijkheden geboden om cultuur te vieren, te eren, te contesteren...kortom te beleven.

Verschillende van deze taken en opdrachten voor de culturele sector raakten in september 2008 gekristalliseerd in een beleids- en actienota die specifiek handelde over cultuur-‘educatie’³ in Vlaanderen (Anciaux, 2008). Interessant in het kader van deze visietekst is het onderscheid dat gemaakt wordt tussen ‘cultuur smaken’ en ‘cultuur maken’. Cultuur smaken wordt er geassocieerd met de hoedanigheden van deel-‘nemen’ aan, het klant of gebruiker zijn van ‘andermans’ project of (de) cultuur. Cultuur maken gaat over het deel-‘hebben’, het zijn van een partner of metgezel in een gedeeld project met gezamenlijke belangen. Hier is duidelijk een link te herkennen met de eerder aangehaalde aan- en inpassingslogica enerzijds en een veranderingslogica anderzijds wanneer we het over cultuur hebben (zie pagina 10). Tussen beide hoedanigheden van het mens-zijn wordt in de desbetreffende nota een overgangszone voorzien die oog heeft voor processen van participatie, diversiteit in rollen en mengvormen tussen de twee handelingsvelden van smaken en maken⁴. Ook al wordt die overgangszone weinig inhoudelijk uitgediept in de nota, ze lijkt ons die ruimte te zijn waarin kritiek, reflectie en reflexieve argumenten (zie pagina 10), tot stand komen. En laat nu dit net de zone zijn tussen “aanpassen” en “veranderen” waar het sociaal-cultureel volwassenenwerk zich van oudsher sterk op profileerde en nog steeds profileert (zie eerder, zie verder). In die zin zal het sociaal-cultureel volwassenenwerk als sector van cultuur steeds balanceren tussen het werken aan “de democratisering van cultuur” (= bestaande cultuurelementen zoveel als mogelijk toegankelijk maken en laten doordringen tot de goegemeente) versus het werken aan “culturele democratie” (aandacht en erkenning opeisen, soms afdwingen of bewerkstelligen, voor de in welbepaalde culturele groepen ontwikkelde waarden, normen, betekenissen, symbolen en artefacten in relatie tot heersende dominante culturele discoursen).

³ Het feit dat er een aparte beleidsnota gepubliceerd wordt inzake cultuureducatie, werkt enigszins verwarrend in het licht van de eerdere decretale regelgeving door dezelfde minister en zijn kabinet met betrekking tot het decreet op het sociaal-cultureel volwassenenwerk (decreet 4 april 2003) waarbij de culturele en educatieve functie als onderscheiden functies zijn opgenomen. In deze visietekst zal verderop ook duidelijk worden dat beide functies (net zoals de andere twee decretale functies met name gemeenschapsvorming en sociale activering) voor de sector van het sociaal-cultureel volwassenenwerk niet te scheiden zijn.

⁴ Zie figuur 1 pagina 15 uit de nota Anciaux, 2008.

16
I

DE WEZENLIJKE BIJDRAGE VAN HET SOCIAAL-CULTUREEL VOLWASSENENWERK INZAKE CULTUUR

Hiervoor stonden we uitgebreid stil bij het begrip cultuur. Verschillende termen passeerden de revue: cultuur als product, cultuur als proces, brede cultuur, enge cultuur, cultuur als factor, als facet en als sector. Het zijn allemaal termen die we ontleenden aan de literatuur en ons helpen om de zaken te verhelderen; hetzij in kaart te brengen. Hoe ziet de te volgen weg voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk er nu uit? Op basis van de besprekingen tijdens de visiedag kunnen we daaromtrent drie richtingen onderscheiden.

I. DRIE SOCIAAL-CULTURELE INTERVENTIESTRATEGIEËN

Elke organisatie behorend tot de beleidssector van het sociaal-cultureel volwassenenwerk werkt volgens de sociaal-culturele methodiek (decreet 2003, Baert & Ketelslegers, 2002). Daar staat in beschreven dat sociaal-culturele organisaties verschillende interventiestrategieën moeten inzetten om zowel leer-, belevings- als ontwikkelingsprocessen bij de deelnemers op gang te brengen. Specifiek met betrekking tot de culturele functie kunnen we, ons baserend op onze praktijkverkenning en op bijkomende literatuur, drie strategieën onderscheiden die het sociaal-cultureel volwassenenwerk kan inzetten om aan haar culturele functie vorm te geven. Afhankelijk van de werksoort waarin de professional zich begeeft (vereniging, beweging, regionale dan wel landelijke vormingsinstelling), kunnen de gelegde en te leggen klemtonen daarbij verschillen.

Het organiseren van cultuurconsumptie

De sociaal-culturele interventiestrategie inzake het consumeren van cultuur is gericht op het deel-'nemen' aan cultuur. Het komt er op aan deelnemers te betrekken bij en in te leiden in de cultuur die hen omringt, in de cultuuruitingen die hen ter beschikking staan. Kunstenaars, de samenleving waar men deel van uit maakt, maar ook andere – elders in tijd en ruimte gesitueerde – samenlevingen voorzien in materiële en immateriële cultuuruitingen. Bij deze sociaal-culturele interventiestrategie komt het er op aan deelnemers toe te leiden naar en te begeleiden in het lezen en verstaan van deze cultuuruitingen (hier en nu, elders, maar ook vroeger).

Het realiseren van cultuurproductie

Deze sociaal-culturele interventiestrategie is gericht op het deel-'hebben' aan cultuur. Het komt er op aan personen en groepen te stimuleren om bij te dragen tot cultuur en cultuurbeleving(en). Bij het inzetten van deze strategie in het sociaal-cultureel volwassenenwerk worden deelnemers ondersteund bij het veruitwendigen van waarden, normen, symbolen, culturele artefacten, gewoontes en gedragingen. Deze sociaal-culturele interventiestrategie kan ingezet worden op een zeer breed spectrum van interessegebieden: amateurkunsten (keramiek, schilderen, muziek, toneel,...), bestaansviering

(religieuze bijeenkomst, jaarfeest, straatevenement, dansavond,...), het samen vorm geven aan (de/een) cultuur (participeren in een vereniging, een buurtcomité, een actiegroep, bestuurlijke inspraakraden,...), enzoverder.

Het faciliteren van cultuurkritiek

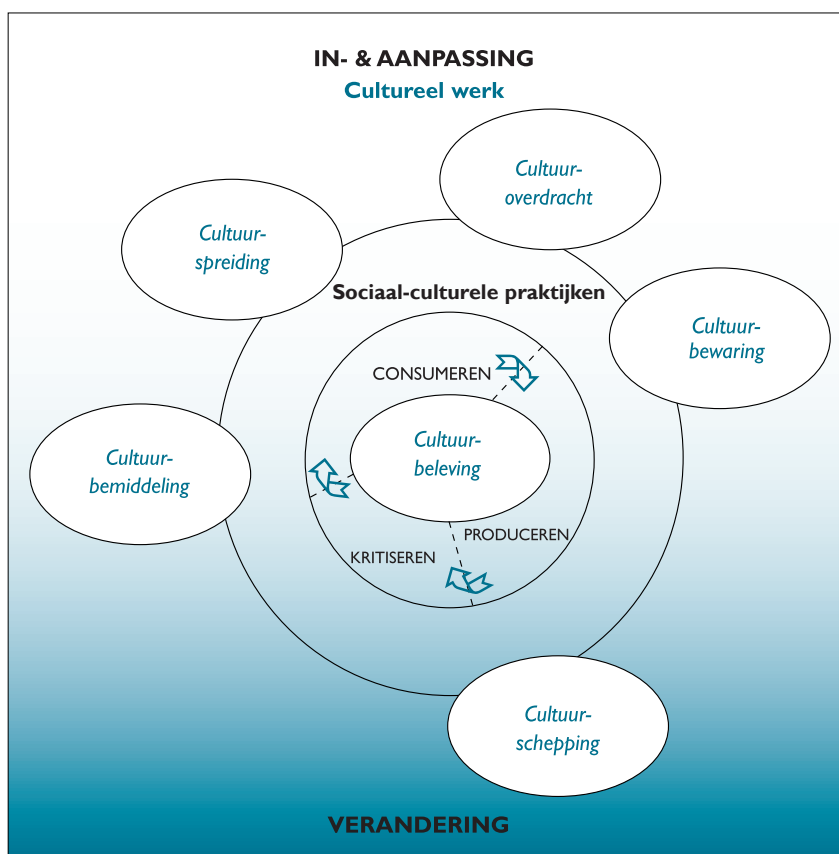
De interventiestrategie “faciliteren van cultuurkritiek” is gericht op het deel-‘zijn’ van cultuur. Het maken van cultuur is geen hoogst individuele aangelegenheid; alles behalve (we hebben onze opvoeding, ons onderwijs, onze dagelijkse setting,...). Maar er is meer: verschillende individu- en groepsoverstijgende, niet altijd helder definieerbare, maar tevens standaardiserende principes bepalen in grote mate de cultuurbeleving en de/een cultuur. Niet elk individu, elke groep herkent zich echter overal en altijd in de heersende – of nog: dominante – cultuuropvattingen, -waarden, -normen, -symbolen, -artefacten, -gewoontes en/of -gedragingen. Bij deze sociaal-culturele interventiestrategie worden daarom de cultuurbelevingen en -ervaringen van de deelnemers tot onderwerp van reflectie gemaakt. Eigen aan deze sociaal-culturele interventiestrategie inzake cultuur is dat dominante en discriminerende cultuurdiscoursen – in waarlijke dialoog met de deelnemers – worden overdacht, aangekaart, aan de kaak gesteld en – desgevallend – maatschappelijk worden gereorganiseerd (in het denken, in het handelen).

Merk tenslotte op dat we de drie interventiestrategieën ietwat kunstmatig uit elkaar haalden in functie van de bespreking. De interventiestrategie “het organiseren van cultuurconsumptie” beoogt als effect het smaken van cultuur bij het individu; de interventiestrategie “het realiseren van cultuurproductie” als effect het maken van cultuur door het individu. De interventiestrategie “het faciliteren van cultuurkritiek” neemt daarbij ‘ogenschoonlijk’ een tussenpositie in. Vanuit het perspectief van de individuele beleving gaat dit zowel over het smaken van cultuur (men moet eerst weten hoe de gangbare cultuur er uit ziet om die vervolgens te kunnen contesteren, uit te dagen, te veranderen) als het maken van cultuur (de kritiek op zich, het innemen van een standpunt, een gerealiseerde verandering, enzoverder zijn per definitie producten van cultuur en cultuurproducten). Vanuit het perspectief van de sociaal-cultureel werk(st)er – het gaat immers over ‘interventie’-strategieën – komt het er op aan tussen het spanningsveld van smaken en maken professioneel een verschil te maken.

2. EEN SAMENVATTEND DENK- EN HANDELINGSKADER

De drie interventiestrategieën voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk kunnen gerelateerd worden aan de eerder aangehaalde taken inzake cultureel werk (zie pagina 14). In Figuur 2 brengen we de hiervoor aangebrachte inzichten samen.

Figuur 2: Werken aan cultuur

Sociaal-culturele praktijken inzake cultuur hebben op het individuele belevingsniveau te maken met het onlosmakelijk met elkaar verbonden triumviraat van cultuur consumeren, produceren en bekritisieren. Dit betreft een proces dat voortdurend doorgaat (cultuur als factor). We kunnen dit proces specifiek belichten met een toegespitste aandacht voor immateriële en materiële cultuurproducten en voor culturele processen (cultuur als facet). Eerder zagen we dat er bij die toegespitste aandacht niet alleen sprake kan zijn van cultuurproducten of processen, maar dat het daarbij ook over een enge of een brede focus op cultuur kan gaan. De achterliggende doeloriëntatie van de sociaal-cultureel werk(st)er kan daarbij gericht zijn op ofwel het aan- en inpassen van het individu of een groep in de bestaande cultuur, ofwel het samen met het individu of een groep bijdragen tot culturele verandering. Bij het zich als professioneel of als organisatie profileren tussen enerzijds een aan- en inpassingslogica en anderzijds een veranderingslogica, wordt een aantal deeltaken onderscheiden die specifiek zijn voor het beleidsdomein cultuur (cultuur als sector).

Hét typische voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk is dat zij in het bovenstaande handelingsveld handelt conform de sociaal-culturele methodiek. Het werken aan en met cultuur zal gebeuren met een open doeloriëntie, tot stand gekomen in dialoog met de deelnemers en via het deskundig ondersteunen van belevings-, ontwikkelings- en leerprocessen bij individuen en groepen. En hiermee wordt opnieuw duidelijk dat de culturele, de gemeenschapsvormende, maatschappelijke activerings- en educatieve functies in het sociaal-cultureel volwassenenwerk altijd zeer nauw met elkaar verbonden zijn. Het inzetten van combinaties van verschillende functies tegelijkertijd (het sociaal-cultureel volwassenenwerk gaat multifunctioneel te werk) is typisch voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk. Wat de culturele functie enigszins onderscheidt van de andere functies (ook al zal er 'altijd' overlap zijn) is dat ze te maken heeft met belevings-, ontwikkelings- en leerprocessen bij de deelnemers in relatie tot cultuur. En dan is de educatieve functie van het sociaal-cultureel werk dus nooit veraf. Individuen en groepen niet alleen inleiden of toeleiden tot kunst en cultuur (een socialisatieperspectief), hen daar kritisch leren mee om te gaan (een emancipatieperspectief), maar ook voldoende gelijke kansen en ruimtes creëren om de wereld waarin we leven te beleven en te betekenen om van daaruit in te zien dat het mogelijk anders kan (een ecopatieperspectief⁵) behoort tot wezenlijke bijdrage van het sociaal-cultureel volwassenenwerk met betrekking tot cultuur.

⁵ Deze driedeling werd niet als zodanig ge- of benoemd tijdens het rondetafelgesprek of de visiedag, maar helpt ons wel het vergaarde materiaal te interpreteren. De gehanteerde driedeling is ontleend aan Cockx (2004). Meer informatie is ook te vinden in Cockx, F. (2008). *Leren voor vormingswerk. Concepten voor het faciliteren van leren*. Brussel: SoCiuS.

SAMENWERKEN INZAKE CULTUUR

Er werden tijdens de visiedag verschillende voorbeelden, projecten en acties vermeld waarbij organisaties voor sociaal-cultureel volwassenenwerk samenwerkingsverbanden aangaan met andere organisaties en sectoren in relatie tot hun culturele functie. Naast de beschrijving van 'good-practices', werd er ook stilgestaan bij knelpunten en problemen die samenwerkingsverbanden met zich meebrengen. In het kader van deze visietekst rapporteren we over (slechts) enkele rode draden die we konden ontwaren. We doen dat in relatie tot de eerder hierboven uitgewerkte denkrichtingen. Centraal staat hier niet meer de vraag op welke wijze het sociaal-cultureel volwassenenwerk aan haar culturele functie gestalte kan geven, maar wel op welke wijze samenwerking daarbij geconcipieerd kan worden.

Het sociaal-cultureel volwassenenwerk is niet de enige speler op het terrein van cultuur. Tal van andere organisaties zijn daar ook mee bezig. Samenwerking met andere partners is voor de sociaal-culturele volwassenensector geen verplichting, noch een doel op zich.

Coöperatie biedt daarentegen wel kansen om de wezenlijke bijdrage inzake cultuur te realiseren en regelmatig bij te sturen. Bovendien kunnen de visie op en strategieën in verband met haar culturele functie niet zonder meer worden ingepast in de visie en strategieën van andere sectoren. Het is dan ook belangrijk dat het sociaal-cultureel volwassenenwerk zich binnen samenwerkingsverbanden opstelt vanuit haar eigen kracht. De praktijk wijst uit dat er niet alleen wordt samengewerkt met andere sectoren, maar dat ook binnen de sociaal-culturele sector zelf verscheidene organisaties aangesproken worden om samen werk te maken van de culturele functie.

Zoals hiervoor aangehaald en met de besprekingen over de vorige functies in het achterhoofd (zie Cockx, De Blende & Leenknecht, 2005; Cockx, 2007; Cockx 2008a), bestaat de kracht van het sociaal-cultureel volwassenenwerk met betrekking tot haar culturele functie, uit:

- a) de basisaannname dat het werken aan, met en via cultuur, fundamenteel gestuurd en gedreven wordt door **een sociaal-constructionistische visie** op cultuur: cultuurproducten en -processen zijn niet iets wat personen of groepen overkomt, maar waar ze actief een rol toe bijdragen en bij te dragen hebben (zie eerder: cultuur als factor).
- b) Het **faciliterend** karakter van het werk: de klemtoon komt hierbij te liggen op het professioneel of vrijwillig organiseren van ondersteunende contexten waarbij individuen en groepen cultuur kunnen maken, kunnen smaken en/of kunnen bekritisieren.
- c) Het **participatief** karakter van het werk: deelnemers en vrijwilligers in het sociaal-cultureel werk maken samen cultuur en beleven die ook samen. Bewust of onbewust werken ze daar aan. Vandaar dat het vanzelfsprekend is dat ze tevens eigenaar- en medezeggenschap hebben in de vormgeving van cultuur.

d) Het **kritische** karakter van het werk: dominante cultuurprocessen op micro, meso en macroniveau worden niet alleen blootgelegd en benoemd, maar tevens tot onderwerp van reflectie, contestatie, dialoog en/of onderhandeling gemaakt.

e) Het **normatieve** karakter van het werk: interveniëren, hetzij aanwezig zijn en daardoor niet anders kunnen dan cultureel van aard zijn, is een waardegeladen aangelegenheid. Niet alleen het besef van die waardengeladenheid, maar waarden en normen ook bewust weten door te geven, te actualiseren, te contesteren en/of te creëren, behoort tot een van de kernopdrachten inzake cultuur voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk.

f) Het **innovatieve** karakter van het werk: tijdens het proces van (voortdurende) interacties in en tussen individuen en groepen worden cultuuruitingen en cultuurbelevingen voortdurend hertekend en worden al doende andere of nieuwe vormen van materiële en immateriële cultuur uitgetest, verkend en/of meer bekend gemaakt.

g) Het **sociale karakter** van het werk, waarbij de term 'sociaal' op twee wijzen moet ingevuld worden in het begrip 'sociaal-cultureel' volwassenenwerk. De eerste wijze heeft te maken met de invulling van sociaal als synoniem voor groep. Essentieel voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk is dat het leren, beleven en ontwikkelen (cf. de sociaal-culturele methodiek) van individuen gebeurt in, met en door het participeren in groepen. De tweede invulling van de term 'sociaal' heeft te maken met het verbinden van personen met het sociale aspect van de samenleving, de cultuur en daaromtrent indien nodig corrigerend op te treden (door individuen mee verantwoordelijk te laten zijn of te maken, door het publieke debat dienaangaande te stofferen of aan te wakkeren, enzoverder). In het sociaal-cultureel werk wordt er per definitie van uitgegaan dat het culturele niet alleen sociaal is, maar ook moet zijn.

h) Het **multifunctionele** karakter van het werk: het werken aan, met of in cultuur en culturen, is geen af te zonderen functie van het sociaal-cultureel werk, maar is op te vatten als onlosmakelijk verbonden met gemeenschapsvormende, maatschappelijk activerende en educatieve processen.

Gegeven deze specificiteit van het sociaal-cultureel volwassenenwerk inzake cultuur, behandelen we hierna de drie eerder uitgetekende strategieën opnieuw. We leggen daarbij ook linken met de taken voor de spelers op het (beleids)domein van cultuur zoals hiervoor reeds aangehaald vanuit een benadering van cultuur als sector.

Samenwerking en de consumenten-strategie

Wie deelneemt aan een activiteit van eender welke sociaal-culturele organisatie stapt in een welbepaald verhaal (ook al is het voor de tijd van de activiteit). De contouren en vermoedelijk ook meer inhoudelijke elementen van dat verhaal worden hetzij impliciet, hetzij expliciet doorgegeven. Doorheen de participatie aan activiteiten van het sociaal-cultureel volwassenenwerk vinden er bijgevolg processen van enculturatie plaats. De resultaten van deze processen komen in het sociaal-cul-

tureel volwassenenwerk voor de deelnemer op een vrijwillige, maar veelal ook impliciete wijze tot stand (= *cultuuroverdracht*). Dit maakt van sociaal-culturele organisaties wel bijzonder aantrekkelijke partners wanneer het gaat over het verhogen van de participatie aan cultuur. We kunnen er niet omheen dat verschillende organisaties in de sociaal-culturele sector een niet te onderschatten rol vervullen (of kunnen vervullen) in het consumeren van cultuur. Dit gebeurt door het toeleiden van personen naar en personen kennis te laten maken met kunst, musea, theater, film, muziek, streekproducten, regionaal erfgoed,...(*cultuurbemiddeling*). Dit gebeurt ook door het systematisch verzamelen en conserveren van cultureel belangrijk geachte cultuurproducten met als bedoeling dat hetzij individuen, hetzij de ruimere gemeenschap er vervolgens kennis kunnen mee maken (= *cultuurbewaring*). In samenwerkingsverbanden laat de sociaal-cultureel werker en een sociaal-culturele organisatie zich echter niet verleiden tot het louter 'aanleveren' van deelnemers of informatie. Het sociaal-cultureel volwassenenwerk opteert er bij samenwerkingsverbanden wel voor om cultuurconsumptie, het smaken van cultuur, optimaal af te stemmen op de participatienoden én de participatieverlangens van haar deelnemers en vrijwilligers.

Samenwerking en de produceren-strategie

Eender welk samenwerkingsverband waarbij deelnemers, vrijwilligers of professionals van het sociaal-cultureel volwassenenwerk betrokken zijn, draagt bij tot het produceren van cultuur. Door hun aanwezigheid, door hun inspanningen, maar ook door de opgelopen ontgoochelingen en frustraties, wordt er voortdurend cultuur gemaakt (= *cultuurschepping*). In samenwerkingsverbanden bestaat de rol van het sociaal-cultureel vormingswerk in deze er uit om de blik zo breed mogelijk te houden. Het komt er bij deze strategie op aan garant te staan en te blijven staan voor die contexten en omgevingen waarbinnen deelnemers en vrijwilligers met culturele producten en processen kunnen experimenteren en mogelijk nieuwe cultu(u)r(en) kunnen exploreren (= *cultuurbeleving*). Eenmaal een rode draad gevonden in die cultuurbeleving, komt het er op aan deze wereldkundig te maken en ruimer uit te dragen (= *cultuurspreiding*). Deze idee (of taak) van cultuurspreiding is van toepassing op het niveau van het individu of een groep, maar evenzeer op het niveau van een organisatie, een gemeenschap of collectiviteit. In samenwerkingsverbanden is de sociaal-cultureel werker en een sociaal-culturele organisatie voortdurend alert voor de beperkingen en belemmeringen, maar ook de kansen inzake cultuurbeleving en cultuurspreiding.

Samenwerking en de kritiseren-strategie

Alleen al door hun bestaan, door de mogelijkheden die ze weten aan te leveren door hun aanbod en de daardoor geboden ontmoetingskansen maken sociaal-culturele organisaties cultuurbeleving en -creatie mogelijk. De sector van het sociaal-cultureel volwassenenwerk biedt de kans tot het scheppen en het beleven van de 'eigen' cultuur aan personen, groepen en gemeenschappen (= *cultuurbeleving*). Vanuit het empowerend en emancipatorisch karakter dat van deze praktijken uitgaat, weten indivi-

duen, groepen en gemeenschappen hun leven te leven en bij tijden de dominante cultuur te analyseren, te bekritisieren, te confronteren en desgevallend bij te stellen. In samenwerkingsverbanden kiest de sociaal-cultureel werker en een sociaal-culturele organisatie dan ook resoluut om niet ‘achter’ het deelnemende individu of groep te staan maar wel om een positie in te nemen ‘voor’ de deelnemers enerzijds of ‘tussen’ de deelnemers en de samenwerkingspartners, het beleid, de dominantie en intrusieve maatschappelijke tendensen en invloeden anderzijds (= *cultuurkritiek*).

Samenvattend: vanuit elk van de onderscheiden taken met betrekking tot cultuur als sector in mogelijke samenwerkingsverbanden en gegeven al het voorgaande in deze visietekst, is en kan het sociaal-cultureel volwassenenwerk niet meer, maar ook niet minder zijn dan bewaker en facilitator van de culturele factor in het samenlevingsgebeuren. Laat tevens duidelijk zijn dat het sociaal-cultureel volwassenenwerk op dit vlak geen monopolie heeft. Het heeft wel verschillende troeven in handen om zich daaromtrent in samenwerkingsverbanden – steeds opnieuw – verrassend, uitdagend en constructief te profileren.

HET ZICHTBAAR MAKEN VAN DE CULTURELE FUNCTIE VAN HET SOCIAAL-CULTUREEL VOLWASSENENWERK

Tenslotte staan we in deze visietekst stil bij de zichtbaarheid van de culturele functie van het sociaal-cultureel volwassenenwerk. Net zoals bij de bespreking van de vorige functies tijdens het visieontwikkelingsproject stoten we hier op een aantal heikele kwesties. Praten we hier over de zichtbaarheid op deelnemersniveau (microniveau), het niveau van de eigen organisatie (mesoniveau) of het maatschappelijk (macro) niveau. En wat betekent zichtbaarheid? Gaat het over het zichtbaar maken van de gerealiseerde effecten op elk van de zopas aangehaalde niveaus, dan wel over het zichtbaar maken van de ondernomen inspanningen daartoe? Dit zijn geen gemakkelijke vragen. Ze worden nog moeilijker omwille van onze brede benadering van cultuur. We opteren er daarom voor bij deze laatste deelvraag van de visietekst, kort in te gaan op de wijze waarop de zichtbaarheidskwestie van de culturele functie van het sociaal-cultureel volwassenenwerk geconcipieerd kan worden. We doen dat in relatie tot de eerder onderscheiden benaderingen van het cultuurbegrip.

Cultuur als sector zichtbaar maken

De zichtbaarheid van de culturele functie **bij** organisaties voor sociaal-cultureel volwassenenwerk *als sector* (naast de andere sectoren van cultuur) gaat over het aantonen van de eigen geleverde inspanningen en gerealiseerde effecten inzake de culturele functie. Zowel de effecten als de ondernomen inspanningen met betrekking tot de culturele functie van het sociaal-cultureel volwassenenwerk kunnen op een kwantitatieve of kwalitatieve wijze of met een combinatie van beide onderzoeksstrategieën onderbouwd worden. Dit kan gaan over het registreren van het bereikte aantal deelnemers, het aantal georganiseerde activiteiten met (intentionele) culturele inslag, het releveren van deelnemersverhalen of de verhalen van professionals of organisaties daaromtrent. Zichtbaarheid in functie van cultuur als sector heeft te maken met het kunnen en weten aan te geven van hoe en op welke wijze aan de van overheidswege opgelegde prerogatieven, erkenningsvoorwaarden en krijtlijnen als professional, als organisatie en als sector voor sociaal-cultureel volwassenenwerk voldaan wordt.

Cultuur als facet zichtbaar maken

De zichtbaarheid van de culturele functie *als facet* **in** organisaties voor sociaal-cultureel volwassenenwerk (naast mogelijke andere aandachtspunten in de werking) heeft te maken met de mate van het zich bewust, expliciet en verantwoord weten te verhouden tot de eerder aangehaalde verschillende mogelijke focussen en finaliteiten inzake het werken aan cultuur (zie Figuur 1). Dit kan zichtbaar gemaakt worden in de missie, de doelstellingen, de aankondiging van de activiteiten, in de jaarverslagen en beleidsplannen van sociaal-culturele organisaties.

Cultuur als factor zichtbaar maken

De zichtbaarheid van de culturele functie van de sector *als factor* **door** organisaties voor sociaal-cultureel volwassenenwerk gaat over de aanwezigheid van de organisatie in de samenleving, de maatschappij, het publieke forum, de pers, de media, de straten, de huiskamers,... Deze vorm van zichtbaarheid inzake cultuur is de meest abstracte, maar tevens de meest voor de hand liggende. Het komt er op aan er als organisatie voor sociaal-cultureel volwassenenwerk te zijn, aanwezig te zijn, deel te zijn en deel uit te maken van de samenleving en dit door waarden, normen, betekenissen, gebruiken en tradities in ere te houden, te vieren, te (laten) beleven, te construeren, te deconstrueren en/of te contesteren.

TOT SLOT

In deze visietekst stond de culturele functie van het sociaal-cultureel volwassenenwerk centraal. We gingen daartoe eerst uitgebreid in op het begrip cultuur. We rafelden het begrip cultuur uiteen. Daarbij stootten we op drie verschillende benaderingswijzen van het begrip cultuur: Cultuur als factor, cultuur als facet en cultuur als sector. We behandelden verschillende focussen om naar cultuur te kijken. Cultuur kan eng of breed bekeken worden of als product dan wel als proces. We zoomden ook in op de verschillende taken en opdracht voor de sector van cultuur. We onderscheidten vervolgens drie interventiestrategieën om vorm te geven aan de culturele functie van het sociaal-cultureel volwassenenwerk: 1) het organiseren van cultuurconsumptie, 2) het realiseren van cultuurproductie en 3) het faciliteren van cultuurkritiek. Tenslotte typeerden we de specifieke bijdrage van het sociaal-cultureel volwassenenwerk inzake cultuur als a) werkend op basis van de sociaal-culturele methodiek en b) als balancerend op het spanningsveld tussen het werken aan aanpassing enerzijds en aan verandering anderzijds.

In de discussies en gesprekken die tussen professionals gevoerd worden, loopt het praten en denken over de in deze visietekst behandelde componenten en elementen van cultuur voortdurend door elkaar. In de concrete praktijk is dat ook het geval. Daar is niks mis mee. We trachtten met deze visietekst dan ook enkel de zaken wat scherper op begrip te brengen. We deden dit opdat professionals en sociaal-culturele organisaties hierover meer vloeiend met elkaar in dialoog zouden kunnen gaan, meer bewuste keuzes zouden kunnen maken en makkelijker klemtonen weten te leggen in relatie tot hun eigen specifieke bijdrage inzake cultuur. Zo doende wordt, met het verschijnen van deze visietekst, opnieuw een stukje cultuur gemaakt.

28
I

LITERATUUR

Alheit, P. (1997). *Theoretically founded applied biographical research. The conceptual strategy of the Institute for Applied Biographical and Lifeworld Research*. Universität Bremen: Institut für angewandte biographie- und lebensweltforschung.

Anciaux, B. (2008). *Smaakmaker. Beleids- en actienota over cultuureducatie voor smakers en makers binnen het Vlaams cultuur- en jeugdbeleid*. Brussel: Digitale drukkerij Vlaamse overheid.

Baert, H. & Ketelslegers, B. (2002). *Sociaal-culturele methodiek. Concept en methodiekontwikkeling*. (Onderzoek in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap i.o.v. de Vlaamse Minister van Cultuur). Brussel/K.U.Leuven: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap/Centrum voor Sociale en Beroepspedagogiek.

Cockx, F. (2000). Gegevensregistratie en verenigingswerk. In het zog van de zorg voor kwaliteit. *Vorming*, 15 (5), 315-342.

Cockx, F. (2004). *Biografisch leren van homoseksuelen in pedagogisch perspectief. Hoofdstuk 8. Inzichten en aanbevelingen voor het sociaal-pedagogisch denken en handelen*. (pp. 299-344). Leuven: Universitaire pers.

Cockx, F. (2006). Gemeenschapsvorming en het sociaal-cultureel volwassenenwerk. Een situering vanuit enkele actuele praktijkkwesties. In F. Cockx & J. Devriendt (reds.). *“Ne zanger is een groep”: Over gemeenschapsvorming. Wisselwerk Cahier '06*. (pp. 88-97). Brussel: SoCiuS.

Cockx, F. (2007). *Ons gedacht! Sociaal-cultureel volwassenenwerk en gemeenschapsvorming*. Brussel: SoCiuS.

Cockx, F. (2008). *Leren voor vormingswerk. Concepten voor het faciliteren van leren*. Brussel: SoCiuS.

Cockx, F. (2008a). *Ons gedacht! Maatschappelijke activering en sociaal-cultureel volwassenenwerk*. Brussel: SoCiuS.

Cockx, F., De Blende H. & Leenknecht, R. (2005). *Ons gedacht! Levenslang en levensbreed leren*. Brussel: SoCiuS.

Colpaert, M. (2007). *Tot waar de beide zeeën samenkomen. Verbeelding, een sleutel tot intercultureel opvoeden*. Heverlee: LannooCampus.

Commissie Onderwijs en Cultuur (2008). *Gedeeld verdeeld. Eindrapport van de commissie onderwijs cultuur*. Brussel: Agentschap voor Onderwijscommunicatie (www.canoncultuurcel.be).

Corijn, E., Lemmens, S., e.a. (2007). *Het sociale van cultuur. Lokaal cultuurbeleid en gemeenschapsvorming. Een werkboek*. Brussel: Cultuur Lokaal, VCOB en Kunst en Democratie vzw.

De Bie, M. & van Ewijk, H. (2008). Een inleiding aan de hand van een aantal kernbegrippen. In M. De Bie & H. van Ewijk (eds.). *Sociaal werk in Vlaanderen en Nederland. Een begrippenkader* (pp. 17-54). Mechelen: Wolters Kluwer Belgium.

Decreet betreffende het sociaal-cultureel volwassenenwerk (4 april 2003, bijgewerkt na goedkeuring van het wijzigingsdecreet op 5 maart 2008). Brussel: Vlaamse Gemeenschap/FOV.

Dekeyser, L. (1989). *Sociaal-cultureel vormingswerk. Basisbegrippen, basisinzichten en identiteit*. Leuven: Acco.

Elias, W. & Vanwing, T. (red.). (2002). *Vizier op agogiek*. Leuven: Garant.

Elias, W. (2005). Cultuur en educatie. In Y. Larock, F. Cockx, G. Gehre, G. Van den Eeckhaut, T. Vanwing & G. Verschelden (eds.). *Spoor zoeken. Handboek sociaal-cultureel werk met volwassenen* (pp. 279-297). Gent: Academia Press.

Faassen, M., Hajer, R., Roels, R. & Roessingh, K. (1970). *Functie en toekomst van het vormings- en ontwikkelingswerk in de Nederlandse samenleving. Vormingswerk theorie & praktijk*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Galbraith, J. (1992). *De cultuur van tevredenheid*. Baarn: Bosch & Keuning/SESAM.

Hinnekin, H. (1984). *Perspectieven voor de volwasseneneducatie*. Antwerpen: Van Loghum Slaterus.

Shotter, J. (1993). *Cultural politics of everyday life. Social constructionism, rhetoric and knowing of the third kind*. Buckingham: Open University Press.

Stevenson, H. (1978). *Sociaal-cultureel werk. Een verkenning naar de theorie en de methoden*. Bloemendaal: Uitgeverij H. Nelissen.

Stroobants, V. (2001). *Baanbrekend leren – Een levenswerk. Een biografisch onderzoek naar het leren, leven en werken van vrouwen* (niet gepubliceerd doctoraatsproefschrift, promotor prof. dr. Danny Wildemeersch). K.U. Leuven: Afdeling Sociale Pedagogiek en Gezinspedagogiek.

Stroobants, V. (2001a). Baanbrekend leren: een biografisch perspectief op leren. *Vorming*, 17(2), 79-93.

Ten Have, T. (1974). *Andragogie. Een terreinverkenning*. Groningen: Tjeenk Willink.

Van den Broek, A., & de Haan, J. (2000). *Cultuur tussen competentie en competitie. Contouren van het cultuurbereik in 2030*. Amsterdam/Den Haag: Boekmanstudies/Sociaal en Cultureel Planbureau.

Van der Kamp, M. & Ottevanger, D. (2003). *Cultuur + educatie. Cultuureducatie en sociale cohesie. Een verkennend onderzoek*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

Van Gent, B. (1995). *Lessen in schoonheid. Opstellen over de samenhang van kunst en educatie*. Amsterdam: Boom.

von der Dunk. (2000). *De verdwijnende hemel. Over de cultuur van Europa in de twintigste eeuw*. Amsterdam: Meulenhoff.

Wildemeersch, D. (1992). Besluit. De kern van het sociaal-cultureel vormingswerk. In D. Wildemeersch & J. Goubin (reds.). *Het vormingswerk uitgedaagd. Tussentijds verslag VCVO-project. Nieuwe uitdagingen voor het sociaal-cultureel werk*. (pp. 133-149). Mechelen: VCVO.

Wildemeersch, D. (1993). Sociaal-cultureel werk op de naad van leefwereld en systeem. In J. Boey (red.). *Gids sociaal-cultureel en educatief werk* (afl. 4, maart), 1-25.

Wildemeersch, D. (1995). *Een verantwoorde uitweg leren: over sociaal-agogisch handelen in de risicomaatschappij*. Nijmegen: K.U.Nijmegen (oratie).

Wildemeersch, D., Jansen, T., Vandenabeele, J. & Jans, M. (1997). Paradoxen van sociaal leren. Een bijdrage tot de sociaal-agogische theorievorming. *Sociale interventie*, 6 (4), 198-208.

Willis, P. (1990). *Common culture symbolic work at play in everyday cultures of the young*. Milton: Keynes: Open university press.

Zijderveld, A. (1988). *De culturele factor. Een cultuursociologische wegwijzer*. Cullemborg: Uitgeverij Lemma.

32
I